

Ljubljane; glavnê stare ceste, ki so peljale iz Emone v Celejo, Siscio in Oglej (Aquilejo); poglobitve postaje na tih cestah; Emona v basni in v zgodovini; izvrstno in kratko pojasneno stavbarstvo na koléh (Pfahlbauten); stara ljudstva, katera so prebivala in si nasledvala na severnem obrežju jadranskega morja in sploh v sedanjih slovenskih pokrajinah. To je z malimi besedami bogati obseg obširne knjige. Pridjano je bukvam par starih zemljevidov in itinerarijev (popotnih tabél); plan stare rimske naselbine na mestu sedanje Ljubljane in slike mnogih starinskih spominkov, napisov, mečev itd.

Vse, kar nam pisatelj v tej knjigi predlaga, vse je dokazano iz starih rimskih in grških pisateljev, iz najdenih spominkov. Malokaj je le hipotetičnega ali osebnega mnenja pisateljevega; vse je na tanko premerjeno in preračunano v primeri s starimi zemljevidi. Vse, kar gosp. pisatelj opisuje, je osebno obiskal in natanko preiskal. Zares čuditi se moramo njegovi marljivosti in natančnosti v preiskavanju starinskih spomenikov in v prebiranju starih rimskih in grških pisateljev in novjših kronistov in starinoslovcev, kakor Valvazorja, Schönleba, Hitzingerja, Trstenjaka in drugih.

Kar pa daje bukvam še večjo veljavo, je to, da so one našemu narodu in krščanstvu v prijaznem duhu pisane. Pisatelj je pravičen, objektiv; z nobeno besedo ne žali našega naroda, ne katoliških dogem, v katerih se pogostoma puhli zgodovinarji in starinoslovci tako radi, pa brezuspešno zaletavajo. Velikokrat s par besedami sarkastično zavrača take pseudo-učenjake; očitno pripoznava zasluge slovenskega duhovstva o starinoslovji ter stare Slovence popisuje v primeri z drugimi narodi kot dobro in blago ljudstvo.

Marsikdo bo znabiti rekel: Zakaj pa ni vrli gosp. profesor, ki je Slovenec in zmožen slovenskega jezika, spisal bukev v našem jeziku?

Odgovor na to vprašanje ni težak. Težko se za bukve strogo učene bi bilo založnika dobilo in še teže se bi bilo tako delo razprodalo. Saj imamo v tem obziru britkih skušenj več kot dovolj. Vrh tega je knjiga namenjena učenemu svetu sploh in posebno nemškimi starincem, katerih je tamkaj mnogo; kako malo je pa — tudi med omikanim svetom — pri nas ljudi, da bi jih ta vednost zeló zanimala! Taki bodo pa tudi nemško knjigo radi prebirali.

Ponosni smemo biti, da je naša dežela v obziru starine tako natanko in temeljito preiskana in opisana. Želimo gosp. pisatelju, da bi se te bukve kmalu razprodale in da bi kmalu drugi del njegovih studij „o gradiščih“ ali starih naselbinah in trdnjavah, katerih je posebno na Notranjskem sila mnogo, na svitlo prišel.

Janez Bilc.

Politične stvari.

Denar v politiki.

Zdaj, ko je vsaj za letos orožje naše v Bosni dokončalo svoje delo in za par mesecev vtihnil vojni krik, je pač prilično ozreti se nekoliko nazaj na dogodbe in kolesa, ki so jih gonila, ter preiskavati, kje smo in kam gremo zdaj.

Vzemi v roke kakoršni koli časnik uradne ali oficijozne vrste zdaj in primerjaj ga z listom ne še leto dni starim — kak razloček, kak prevrat mišljenja! Poglej nazaj v leto 1875. Kako zaničevanje „raje“ na Turškem, kako hujskanje proti nji, kako potezanje za Turčijo, ki je bila njim uzor države! Poglej v naslednje — 1876. leto. Tu ni nič kakor hujskanje zoper Sr-

bijo in Črnogoro („die beiden russischen Fanghunde“), sumničenje Rusije, da preži po Avstrijskih deželah, in hujskanje zoper njo; če bi bilo šlo po volji teh ljudi, davno bi mi bili že v vojski z Rusijo in morda po nji že tako daleč, kakor je zdaj Turčija. A ko je Bog razna drevesa stvaril, je že skrbel za to, da ne zrastejo do nebes, in tako tudi glasovi teh ljudi niso bili vslišani, Avstrija obvarovana velike nesreče.

Poglej leta 1877. v te časnike. Prav ista podoba na Dunaji in v Pešti. Rus barbar, divjak, Turek mučenec. Vsaka beseda o tem, da bi Avstrija zasedla Bosno, je bila tem ljudem veleizdajstvo. „Če že gremo v Bosno, gremo zoper Rusa, nikakor pa zoper Turka“ — to je bil krik oficijoznih časnikov po Dunaji in Pešti. „Bosne ne maramo, bila bi nam Danajski konj, po nji bi se le slovanstvo v cesarstvu okrepilo, to pa bi bilo silno nevarno za nas.“

Pride leto 1878. in v Berolinskem kongresu dobí Avstrija nalogo storiti to, kar bi bila imela storiti že skonca in bi bila dognala z manjšimi težavami in manjšimi stroški, kakor letos, ko je bila k temu po okoliščinah prisiljena. Pri tem bi bilo vračunati še tudi Rusko prijateljstvo, ki bi bilo veliko večje nego je zdaj, in to prijateljstvo je vsaj nekoliko več vredno za Avstrijo, nego marsikaj družega, kar je v tem Andrassy storil ali opustil. Andrassyeva politika si je pri tem pridobila pač veliko sovražnikov, prijateljev pa nič, ker Magjari Avstriji niso bili in ne bodo nikoli prijatelji. Še osebnih prijateljev si Andrassy ni pridobil, kakor kažejo dogodbe v Ogerskem državnem zboru.

Vse upitje turkoljubov v Peštu, na Dunaji in po njegovih podružnicah ni toraj izdalo nič, kakor tudi muha ne ustavi derečega konja, če ga še tako hudo pika. Kar bi bili prej že imeli storiti iz previdnosti, smo zdaj bili primorani storiti brez ozira na to, bo li dobro za nas ali ne. Upitje je vtihnilo, naša slavna armada je dovršila svoje delo vsaj za zdaj, če tudi z nepopisljivimi težavami, in čakalo se je le na to, kaj bota rekla državna zbor, kaj delegaciji, ker je gotovo, da bo Andrassy zahteval še denarja od njih.

No, kaj bodo rekli tisti poslanci, ki so bili prej tako odločno zoper zasedbo Bosne? „Nazaj z armado, mi nimamo v Bosni nič opraviti.“ Toda počasi! Tu gre za denar. Kdo bo povrnil tiste milijone, kar nas jih je stala vsa ta homatija na jugu, če tudi še ljudi ne štejeemo, ki so pri tem poginili ali bili poškodovani? Turčija ne, ta noče in ne more, z njo se tudi nismo vojskovali. Na svetu pa ni nikogar več, ki bi za Turčijo plačeval.

Česar toraj ni storilo človeško usmiljenje, ne pravicoljubnost, ne odločne želje slovanske večine cesarstva, to je storil denar. Prisiljeni smo bili izdati za Turčijo blizo 100 milijonov, kar je o sedanjih slabih časih že toliko, da jih vzlasti Avstrija ne more tje vreči. Zato so naši večji politikarji brž zasukali se na drugo, popolnoma nasprotno stran, kar jim je bilo prej največji strah, jim je zdaj angelj rešitelj, Bosna se jim nič več ne studi, ampak jim je edina zastava za vse žrtve, posebno denarne; zdaj pripoznajo, da je tudi črna krava dobra, če le veliko mleka dá; zdaj se skušajo v dokazovanji, koliko bo Bosna Avstriji nesla, ker je jako dobra krava, če je prav črna, zdaj se upirajo temu, da bi se ta rodovitna dežela, ki jim je bila prej „divja, pusta in nerodovitna“, dala Turčiji nazaj, in bijejo sami sebe po ustih, ker trdijo, da ima Bosna v svoji zemlji zakladov, kakoršnih nobena druga v Avstriji. Človek se kar čudi, kako natančno poznajo zdaj to deželo, katera jim je bila še pred letom dni tako neznana, kakor Saharska puščava.

Od kodi naenkrat ta prevrat?

To je storil denar, tista moč, ki gre še nad silo meča. Kdor to vé, mu je jasna vsa politika naših „ustavovercev“ in Magjarov od konca do zdaj. Da-si je oboje močno gnala strast in strah pred Slovani, slednjič je odločil vendar-le denar.

Znano je, da je o svojem času po krivdi grofa Beusta prišlo veliko Turškega papirja v naše dežele — vzlasti na Dunaj, kjer je takrat bil bankini „švindelnik“ na najvišji stopinji. Največe dolgove je imela Turčija na Angleškem, zato so jej pa tam že skoro kredit zaprli. Po Beustu je dobila pa kredita v Avstriji in bi ga bila gotovo tudi porabila, če bi med tem ne bila ustaja prekrizala jej poti. Ker gre pri takih državnih posojilih, oziroma zajemih vselej za več milijonov, se prime veliko denarja tudi mešetarjev, ki pa niso kar tako navadni ljudje, ampak utegnejo biti celó ministri in drugi veljaki v državi. Takim ljudem je ustaja prišla tako neprilčno, kakor kmetu dež, kedar ima zrelo žito na polji, zato so na vsa usta bili plat zvoná in klicali ljudi na pomoč — ne ustajnikom, nego Turkom. Pritrkovali so jim drugi, ki so bili že vjeti, ki so imeli že Turške loze; ti so se bali za svoj denar, katerega bi ne dobili več, če bi Turčija propadla, ker za-njo ne bi bilo plačnika. Tudi med temi jih je veliko, ki imajo v politiki veljavo, kajti državni zbor ima veliko udov, in več jih je v zvezi s časniki, ki na Dunaji in v Pešti kujejo javno mnenje.

A ves krik ni pomagal nič, ni vstavil kolesa časa, ki je posebno iz Rusije pridrdralo nad Turčijo in strlo jo popoluoma. Zdaj so Avstrijski Turki stali ob bregu morja, v katerem se je razbila Turška ladija, in gledali, če bi še kaj prišlo na vrh, kar bi se dalo rešiti zá-nje.

Avstrija je šla in rešila iz tega potopa Bosno. „Boljše nekaj, kakor prav nič“ — so si mislili zdaj — „kajti če Avstrija ne mara te dežele, vzela jo bo kdo drug in mi se bomo za svoje denarje in za obljubljeni dobiček pod nosom obrisali.“

Zato je zdaj povsod sijajen protest zoper to, da bi Avstrija Bosno, katero si je, vsaj po večini, pridobila s toliko denarjem in toliko krvijo, prepustila zopet Turčiji, če bi jej dala ta prav svoj „šajn“, ker za tak papir dandanes v Evropi nihče nič več ne dá.

Nam je zadnji kos Avstrijskih politikarjev vsaj toliko všeč, ker se nam ne zdi tako sebičen, kakor so bili vsi prejšnji nagibi; stroške za Bosno ima plačati namreč vse cesarstvo, toraj naj se vdeleži tudi vse cesarstvo koristi, ki bo dohajala Avstriji iz te rodovitne in skoro še deviške dežele.

Mi smo že pred letmi obširneje govorili o zakladih Bosne, koliko jih ima v rudi, v živinoreji, sadjereji, gozdarstvu, posebno pa v kmetijstvu. Koliko polja pa ima še doli obrtnija in trgovina, vélika in mala, koliko druge stroke, po katerih se vleče dobiček od zemlje! Koliko bo vse to dajalo davka, vzlasti če se premisli, da v Bosni ima prostora še najmanj petkrat toliko ljudi, kakor jih je zdaj tam.

O tem, kaj se ima storiti potem za prebivalce, da bo v prvi vrsti treba šol in drugih naprav za izobraževanje naroda, še ne govorimo. Mi konstatiramo le to, da je tudi tukaj premagala denarna stran, da — če Avstrija o sedanji sistemi obdrži Bosno za-se, obdržala jo bo le zavoljo denarja, ki ga je vteknila v to „ustavovercem“ in Magjarom neprijetno podvzetje, h kateremu pa je bila od zunaj primorana.

Govor grofa Hohenwarta.

v adresni debati 4. dne tega meseca.

Treba, da pred vsem drugim objavim prijaznim svojim poslušalcem nekoliko opazek.

Prvotni načrt adrese poslanca Koppa, kakor tudi adresa, ki nam jo odbor predlaga, močno naglašata pomankanje odkritosti od strani vlade, ker ni svojega postopanja poprej razodela. Tega očitanja jaz nečem za sebe, zato hočem odkrito in brezobzirno govoriti, in prosim zbornico za zamero, če bode potreba marsikaj povedati, kar večini ne bode prijetno slišati. Zagotovljeni smete biti, da, ako narejene napake razkrivam, vodi me le pošteno prizadevanje pripomoči, da bi se odpravile.

Ako pregledujem položaj, v katerem se dandanes nahajamo, sili se mi pred vsem jako žalostna prikazen v vid. V vseh izobraženih državah se vidi, da, kedar država dela na vzunaj, molčé viharji znotraj. V takem času ni liberalcev, ni konservativcev, ni centralistov, ni federalistov, in kakor se že sicer posamezne stranke zovejo; takrat so vsi le sinovi ene domovine, in njena velikost, njena veljava na vzunaj, je edina misel, katera vse navdušuje; enkrat začeto se mora izvršiti na slavo domovine do konca. (Bravo!) Al zdaj pogledjte naše domače razmere! Tudi pri nas se je veliko delo na vzunaj začelo; ali prav ali ne prav, o tem bom kasneje govoril. Al delo ni le začeto, temuč od naše zmagovite hrabre armade do polovice dovršeno. Naša je zdaj naloga to dokončati, kar je armada začela (bravo na desni). A namesto z združenimi močmi veliko misel uresničiti, namesto popustiti vse razločke strank in rešiti zastavljeno čast monarhije, vidimo Avstrijsko zbornico poslancev o tej nalogi razkoljeno, raztrgano, da! največo stranko večine vidimo popolnem razdejano. Vidi se, da k „novi napredni stranki“ pride še — nomen et omen — „nova svobodna napredna stranka“. Tako mi na tej desni strani, ki smo složni v zbornico stopili in upali, da bode resnobni položaj zbornico zedinil, vidimo danes, da moramo armadi naši s pesnikom klicati: „le v tvojem taboru je Avstrija.“ (Pravo! na desni.) Da pa je vse z vrhoma polno, tudi ne vidimo na prostorih ministrov nikogar, ki bi bil ustavno upravičen in poklican to veliko akcijo zastopati. (Res je!)

V tacih razmerah je tedaj jako težavno v debato seči. A je še drugih težav, namreč, da se k notranjemu razporu strank pridružuje še nezaupanje zbornice do svojih pooblaščenecv. Z nezaupanjem se gleda na delegaciji, katerih delokrog bi radi pristigili, tako, da se tej instituciji še to malo veljave vzame, kar je ima.

Tako moramo, hvala stranki, katera se je postavila za varuhinjo ustave, in predno smo še eno besedo iz ust vlade slišali, to najvažnejšo debato začeti s pre-nagljičico, ki pa pri najvažnejših vprašanjih v tej zbornici nič novega ni.

Jaz mislim, da je ravno tako naravno kakor stvari primerno, da v vprašanji takem, kakor so zadeve Turških dežel, ki zanimajo že več generacij pozornost Avstrijskih državnikov, se malo ozremo v preteklost in navežemo na stare, izkušene in dobre tendence, katere je imela Avstrijska politika v orientu. Saj nima stanovitno vzdržavanje ene in določene državne ideje nikjer toliko visoke cene, kakor ravno v vnanji politiki. Kateri pa so glavni cilji, ki jih je imela dozdej naša vnanja politika? Na to se navadno dobiva jako površen odgovor. Pravi se: „ohranjenje Turčije“. Da, notri do zadnjih dni se je reklo: da je ohranjenje Turčije ta cilj. Jaz (veselost) pa mislim, da je to čisto krivo mišljenje. Pač je naša diplomacija od početka tega stoletja v tem smislu delala, al ohranjenje Turčije ni bil nikoli in ni mogel biti cilj naše politike; ono je bilo le sredstvo, s katerim smo svoj namen doseči hoteli, in ta cilj je bil v tem, da si ohranimo južno-vzhodnje dežele v mirnem posestvu, in da prekomerno in nevarno raz-